

*Мельник М. М., Бовкіт Х. І.,
Львівський державний університет фізичної культури, м. Львів*

НАЦІОНАЛЬНО-КУЛЬТУРНІ ОСОБЛИВОСТІ НІМЕЦЬКИХ ФРАЗЕОЛОГІЗМІВ ТА ВИКОРИСТАННЯ ЇХ ЗІ СТУДЕНТАМИ НЕМОВНИХ СПЕЦІАЛЬНОСТЕЙ

У статті розглядається питання доцільності вивчення, вживання та перекладу німецьких фразеологізмів студентами немовних спеціальностей для кращого оволодіння ними іноземної мови та культури.

Ключові слова: фразеологізми, мова і культура, переклад ФО.

В статье рассматривается вопрос целесообразности употребления, перевода и изучения немецких фразеологизмов студентами для лучшего овладения ими иностранного языка и культуры.

Ключевые слова: фразеологизмы, язык и культура, перевод ФЕ.

The article deals with appropriateness of studying, use and translation of German phraseology by students for better mastery of their foreign language skills and culture.

Key words: phrasal verbs, language and culture, translation of phrasiological units.

Постановка наукової проблеми та її значення. Фразеологія як галузь лінгвістики завжди привертала до себе увагу мовознавців. Як і лексика, фразеологія є динамічною системою, що постійно розвивається. Актуальним залишається питання фразотвору і на сьогодні. Особливу увагу привертають аспекти фразеологічних інновацій та модифікацій, питання пов'язані з формуванням фразеологічної семантики, а також культурологічний аспект вивчення фразеологічних одиниць. Актуальність теми полягає у тому, що фразеологічний фонд є відкритою системою мови, оскільки він постійно поповнюється за рахунок відомих афоризмів літераторів, митців, науковців та журналістів. Тому дана тема хоч і багато досліджувана, але існує ще низка спірних питань, які потрібно детально розглянути та дослідити. Практична цінність роботи визначається тим, що її результати можна застосовувати для розв'язання практичних проблем на заняттях німецької мови, пов'язаних з вивченням мови та перекладом фразеологізмів, а також можуть бути використані для проведення подальших досліджень у даній сфері.

Мета дослідження: дослідження фразеологічних одиниць з національно-культурним компонентом. Національно-культурна специфіка фразеологізмів стає останнім часом традиційною темою досліджень багатьох вчених. Важливо відзначити, що фразеологізми являють собою національно-специфічні одиниці мови, що передають із покоління в покоління культурний потенціал народу. Вони відображають особливості будь-якої національної мови і таким чином віддзеркалюють душу та своєрідність нації чи конкретного народу. Д.Г. Мальцева відзначає наявність тісного зв'язку фразеологічних одиниць з фоновими знаннями носія мови, з культурно-історичними традиціями народу. Згідно з її працями, фразеологічні сполуки додають об'єктам ті риси, що асоціюються з конкретною картиною світу та відображають своє ставлення до них, дають свою оцінку. *Предметом* дослідження є фразеологічні одиниці німецької мови, які можуть активно застосовуватися при вивченні іноземної мови студентами немовних спеціальностей.

Аналіз джерел дослідження

Проблемам фразеології як окремої лінгвістичної дисципліни присвячені праці вітчизняних і зарубіжних дослідників, таких як Е.Й.Левінтової, О.М.Вольф, Н.А.Мовшович, Н.Н.Курчаткіної та А.В.Супрун. Акцентовано увагу на розвиткові радянської фразеологічної школи, де простежується становлення та виокремлення фразеології в окрему лінгвістичну дисципліну: праці академіка В.В.Виноградова та його послідовників В.Л.Архангельського, В.П.Жукова, О.В.Куніна, А.Г.Назаряна, Р.П.Попова, А.І.Смирницького, І.І.Чернишової, Н.М.Шанського та ін. Дослідження в галузі семантики ФО охоплюють у сучасній мовознавчій науці цілий ряд проблем, провідною на сьогодні залишається вивчення національно-культурної специфіки фразеологізмів (Є. М. Верещагін, В. Г. Гак, С. Н. Денисенко, В. Г. Костомаров, В. А. Маслова, В. М. Телія, О. О. Селіванова та інші), оскільки є відображенням способу життя і характеру народу, його історії, духовного життя, традицій, звичаїв та етнічного побуту в спеціальному відборі лексичних компонентів тієї чи іншої ФО.

Виклад основного матеріалу й обґрунтування отриманих результатів дослідження.

Фразеологічний склад мови – найцінніше джерело знань про культуру та менталітет народу. Саме у фразеологічних одиницях закодовані уявлення народу про міфи, звичаї, обряди, ритуали, звички, мораль, поведінку та ін. Фразеологічні одиниці, які відображають у своїй семантиці досить тривалий процес розвитку культури народу, фіксують та передають від покоління до покоління культурні стереотипи, еталони та архетипи. На думку В. А. Маслової, “фразеологізми – це душа будь-якої національної мови, в якій дуже яскраво відображаються дух та своєрідність нації” [6, с. 38].

Національно-культурна семантика мови найбільш повно та яскраво виявляється у таких одиницях мови, як фразеологізми та мовні афоризми, що включають прислів'я, приказки та крилаті вирази. Саме цей шар мови безпосередньо відображає немовну дійсність, називає предмети та явища навколишнього середовища, фіксує зміст, який стосується умов життя народу – носія тої чи іншої мови, є дзеркалом національної культури. З допомогою фразеологічних одиниць, які не перекладаються дослівно, а сприймаються переосмислено, посилюється естетичний аспект мови.

Фразеологізми з яскраво вираженою національно-культурною семантикою є невід'ємною частиною і одним з засобів формування мовної картини світу для певного етносу – носія мови. Мовна картина світу – це

картина світу, яка формується засобами природної мови як певного типу семіотичних систем; це сукупність уявлень народу про дійсність на певному етапі розвитку народу, зафіксованих у мовних одиницях [9, с. 85].

Вивчення іноземних мов у вищих навчальних закладах нефілологічного профілю включає не лише загальну мовну підготовку. Практичний курс містить різноманітні елементи, з якими може мати справу майбутній фахівець у своїй професійній діяльності. Серед них різноманітні тексти професійного спрямування, вправи, реферати іноземною мовою, розмовні теми тощо. Першочергову роль у навчанні іноземних мов відіграє мотивація. Якщо до предмета “Іноземна мова” на мовних спеціальностях мотивація природна, то на немовних спеціальностях це залишається проблемою. Наш досвід роботи свідчать про те, що на початку вивчення іноземної мови студентам притаманна висока мотивація, що пояснюється палким бажанням оволодіти іноземною мовою і стати освіченим спеціалістом. Але в процесі оволодіння іноземною мовою, який неодмінно супроводжується подоланням різноманітних труднощів і вимагає наполегливої праці, досягнення мети оволодіння іноземною мовою відходить на майбутнє. І в результаті спостерігається послаблення активності, зниження успішності, що в свою чергу призводить до зниження мотивації. Ця картина, пов’язана із навчанням іноземних мов, поширена у ВНЗ, особливо серед студентів немовних спеціальностей. Тому навчальний процес потрібно урізноманітнювати, а використання фразеологізмів сприяє розвитку особливої образності як спеціалізованої так і розмовної мови у студентів.

Слід зазначити, що для кращого вивчення іноземної мови та комунікації необхідно знати не тільки іноземну мову, але і володіти так званими “фоновими знаннями”. Звідси цілком зрозумілі прагнення і необхідність вивчати національні менталітети, що знайшли своє найбільш значуще і яскраве віддзеркалення в першу чергу в національній мові. Національно-культурні елементи семантики фразеологічних одиниць можуть проявлятися на трьох різних рівнях плану змісту фразеологізмів [9, с. 97].

1) У сукупному фразеологічному значенні словесного комплексу (Або: фразеологізми можуть відображати національну культуру комплексно, тобто своїми ідіоматичними значеннями).

2) У значенні окремих лексичних компонентів фразеологізму (Словах-реаліях) (або: фразеологізми можуть відображати національну культуру одиницями свого складу, тобто вони можуть мати у своєму складі безеквівалентні слова).

Наприклад: *nach Adam Riese* – абсолютно правильно, абсолютно точно, на ім’я автора перших популярних підручників з арифметики на німецькою мовою (Адам Різе, 1492-1559).

Herr Adabei sein – бути всезнайкою (Томас Адабай – персонаж книги А. Чіваваччі).

rangehen wie Blucher – діяти рішуче (Блюхер – пруський фельдмаршал часів війн проти Наполеона).

3) У прямому значенні сукупного словесного комплексу, в якому відбивається національно-специфічна ситуація, що лежить в основі образно-переносного значення фразеологізму (або: насамперед, у прототипах фразеологізмів, тобто колись вільних словосполученнях, що розповідають про старі звичаї, про образ життя народу, про національні ігри, про дитячі ігри і зазнали потім переосмислення).

Наприклад: *eine ruhige Kugel schieben* – виконувати легку роботу (від гри в кеглі, яка виникла в Німеччині в XVII-XVIII. Мета гри – збити меншою кількістю шарів, велику кількість фігур).

bei jmdm. in der Kreide stehen – заборгувати комусь (від звичаю трактирників записувати борги крейдою на спеціальній дошці).

Національно-марковані фразеологічні одиниці можна поділити на наступні групи:

– фразеологізми, які відображають особливості природно-географічного середовища (основані на назвах дерев, городніх та злакових культур, на образах з тваринного світу);

Наприклад: *auf einen (keinen) grünen Zweig (Ast) kommen* – (не) добитися успіху, (не) встигати

wenn die Hunde mit dem Schwanz bellen – як рак у полі свисне;

wer zwei Hasen hetzt, fangt keinen – хто два зайці гонить, жодного не здогонить;

der Wolf stirbt in seiner Haut – скільки вовка не годуй, а він у ліс дивиться.

wie Katze mit der Maus – постійно ворогувати

j-d hat Schwein – кому-небудь щастить.

das nenne ich Schwein – ось це успіх! ось щастя!

– назви німецьких грошових одиниць, мір довготи та ваги та їх відображення у фразеологізмах;

Наприклад: *keinen (roten) Heller wert sein* – не коштувати ні копійки, гроша ломаного не стоїть;

– фразеологічні одиниці, що віддзеркалюють різноманітні сторони традиційного побуту, життя німців: ремесло, життя селян, письмо, мова, книго друку, студентське життя, ігри, назва їжі та напоїв, традиційні привітання та побажання, весілля, назви свят, назви предметів одягу;

Наприклад: *jemand ist von der Zunft* – спеціаліст, майстер своєї справи;

Das ist nicht mein Bier – це не моя справа!

kleiner Gewinn halt das Haus – курка по зерну клює, та сита буває;

sich (D) etwas hinter die Löffel schreiben – зарубати собі на носі;

– фразеологізми, що віддзеркалюють старовинні звичаї, повір’я, прикмети;

Наприклад: *das Abendmahl darauf nehmen* – зобов’язаний своїм походженням середньовічному звичаю. У середині століття обвинувачуваний, провину якого було важко довести, часто піддавався “суду божому”. Він повинний був проковтнути шматок черствого хліба чи сиру, і в залежності від того, робив він це з легкістю чи шматок застрявав у нього в горлі, приймалося рішення про його винність чи невинність. Цей образ був з часом забутий і в сучасній німецькій мові він вживається у значенні “заприсягтися в чому-небудь, поклястися в чому-небудь”.

– фразеологізми, що відображають національно-специфічні жести;

jemandem (für jemanden) den Daumen (die Daumen, beide Daumen)

drucken (halten) – розм. побажати комусь успіху, досл. затиснути в кулак великий палець (жартівливий жест)

Варто зазначити, що національно-марковані фразеологічні одиниці займають вагоме місце серед сталих словесних комплексів сучасної німецької мови та можуть активно використовуватися зі студентами на заняттях. Проте дуже важливо знати походження фразеологізмів, щоб правильно їх перекласти. Фразеологічні одиниці з національно-культурною семантикою значно поповнюють фразеологічний склад німецької мови експресивними одиницями.

Висновки: Отже, у процесі формування фразеологічної одиниці, тобто при відборі образів, покладених в основу, ми можемо простежити їх зв'язок з культурно-національними еталонами та стереотипами. Дійсно, фразеологізми, які відтворюють типові ситуації та уявлення, починають виконувати роль символів, еталонів, стереотипів культури. Аналіз матеріалу дозволяє виявити значний пласт культурно значимих одиниць у фразеологічному складі сучасної німецької мови.

Одним із основних завдань викладача іноземної мови немовного вузу є розширення мовного кругозору студентів, а ознайомлення їх із фразеологією німецької мови дає можливість виконати це завдання. Завдяки правильному розумінні фразеологізмів студенти мають краще уявлення про культуру, побут та звичаї німецького народу. Розуміння значень фразеологізмів дозволяє точніше і правильніше використовувати їх у розмовній мові, надає висловлюванню неповторну різноманітність і особливу виразність.

Література:

1. Верецагин Е.М., Костомаров В.Г. Лингвострановедческая теория слова. – М.: Русский язык, 1980 – 320 с.
2. Виноградов В.В. Вопросы изучения словосочетаний (на материале русского языка): Основные вопросы синтаксиса предложения//Избр. труды: исследования по русской грамматике. – М., 2005.
3. Віталіш Л.П. Фразеологія німецької мови: Практикум – Львів. ПАІС, 2007. – 140 с.
4. Кочерган М. П. Вступ до мовознавства : підручник / М. П. Кочерган. – Вид. 2-ге. – К. : Академія, 2008. – 368 с.
5. Кунин А.В. Курс фразеологии современного английского языка. Издание второе, переработанное. – М., 2006.
6. Маслова В. А. Лингвокультурология: учебное пособие для студентов высших учебных заведений. – М. : “Академия”, 2001. – 208 с.
7. Мейе А. Сравнительный метод в историческом языкознании // Серия “Лингвистические наследия XX века”. – 2-е изд. – М., 2004 – 104 с.
8. Сепир Э. Избранные труды по языкознанию и культурологии. – М., 1993. – С. 181-183.
9. Телия В.Н. Фразеология в контексте культуры. Научное издание / Отв. Ред. – М. : “Языки Русской культуры”, 1999. – 115 с.
10. Der Große Duden. Redewendungen und sprichwortliche Redensarten Mannheim / Leipzig: Meyers Lixikoverlag, 1992 – 748 s.
11. Der Große Duden. Stilwörterbuch der deutschen Sprache, 5 Aufl., Mannheim, 1992 – 816 s.